

خانه منجم باشی لنگرود

خانه منجم باشی مربوط به دوره قاجار است و در لنگرود، روبروی اداره برق و سبز میدان واقع شده است. این خانه از آثار قدیمی و تاریخی لنگرود و نماد این شهر است و متعلق به خاندان منجم باشی است که با روی کار آمدن آغامحمدخان قاجار در گیلان صاحب نام و عنوان شدند و همچنین سالن و تزئینات این خانه نمونه‌ای از هنر معماری گیلان در دوره قاجار است. خانه منجم باشی در حال حاضر از یکدیگر مجزا می‌باشد هرچند در ابتدا به صورت یک مجموعه ایجاد گشته بود و شامل بیرونی، اندرونی، خلوت خانه، مسجد، حمام و... بوده است. ورودی اصلی ساختمان که «مهمتایی» می‌باشد دارای سر در ورودی هلالی شکل و حاوی گچ بری ساده است، طبقه فوقانی شامل یک سالن پذیرایی و سه اتاق است، جلوی اتاقها ایوانی به عرض یک متر و طول ۱۰ متر وجود دارد که چهار ستون چوبی سقف آن را سر پا داشته است، بام بنا به شیوه سنتی گیلان واشن ریزی شده و چوب یا سفال پوش است، لبه به شیوه سر بندی سه پوش و چکش برگردان ایجاد گشته است. این اثر در تاریخ ۲۵ اسفند ۱۳۷۹ با شماره ثبت ۳۳۷۰ به‌عنوان یکی از آثار ملی ایران به ثبت رسیده است.

خانه حاج میرزا خلیل آقا رفیع

خانه اولین شهردار رشت، حاج میرزا خلیل آقا رفیع، یا عمارت زین العابدین اخوان یکی از همین عمارت هاست. این خانه قدیمی با عمری بیش از صدسال و با معماری منحصر بفرد، در استان گیلان استثنایی است. خانه در یکی از کوچه های خیابان شهید مطهری قرار دارد. کوچه ای که به پاس خدمات اولین شهردار رشت، حاج میرزا رفیع نام گرفته است. و بن بست منتهی به همین کوچه به نام اخوان نامگذاری شده است. این خانه در تاریخ ۱۳۸۱/۱۰/۱۹ در اولین دوره شورای اسلامی رشت، از مالکان وقت خریداری شد و در اواخر همان سال، کار بازسازی آن توسط مهندس روبرت واهانیان، آرشیتکت و مهندس ناظر بازسازی شد. عملیات بازسازی در اواخر سال ۱۳۸۲ به پایان رسید و هم اکنون ساختمان اداری شورای شهر رشت در این مکان قرار دارد.

صاحب و بانی این عمارت حاج میرزا خلیل پسر حاج ملا رفیع فیله‌ی بود، روحانی معمم و ملقب به شریعتمدار. خلیل رفیع نیز معمم بوده و توسط انجمن شهر بین سال‌های ۱۲۸۶/۱۱/۲۷ تا ۱۳۰۰ به عنوان شهردار رشت انتخاب می‌شود. خلیل رفیع از خانواده معین‌الطباء دختری را به همسری انتخاب می‌کند که بعدها نام خانوادگی خود را به خاوند تغییر می‌دهند. خلیل رفیع و بانو فخر جهان خاوند صاحب سه فرزند به نام‌های درخشنده، بتول و محمد می‌شوند که متأسفانه درخشنده و محمد در ایپدیمی وبا فوت می‌کنند و تنها بتول باقی می‌ماند که بعدها زوجه حاج آقا کوچ اصفهانی کریم‌اف می‌شود؛ نساء کریم و رحیم نوه‌های دختری خلیل رفیع هستند که رحیم صاحب امتیاز روزنامه مرد گیلان مشهور بوده است.

خلیل رفیع در پانزدهم فروردین ماه ۱۳۰۳ ه. ش به دیار باقی می‌رود اما چند سال پیش از آن، عمارت زیبایی را که ساخته و ۹ سالگی در آن زندگی کرده بود به برادران اخوان می‌فروشد. بانو فخر جهان نیز در ۱۳۴۴/۹/۱۱ به همسرش می‌پیوندد و جسم وی را در امامزاده هاشم به خاک می‌سپارند. مهندس روبرت واهانیان که کپی سند خانه را در اختیار دارد در این باره می‌گوید؛ زمانی که قرار شد شهرداری این عمارت را از خاندان پورعباس (که ملک از زین العابدین اخوان به آنها به ارث رسیده بود) بخرد؛ سند خانه را مطالبه کردم و معین پورعباس اصل سند و کپی رنگی آن را برای بنده آورد. در آن زمان بنده مشاور کمیسیون فرهنگی شورا و مامور پیگیری خرید خانه بودم. وی می‌افزاید: این سند که عمدتاً با عبارات و واژه‌های عربی نوشته شده بود؛ توسط مرحوم میر ابوالقاسمی و استاد فرض پور ترجمه شد. سال خرید خانه توسط برادران اخوان در این سند با این عبارت عربی کاملاً مشهود است: «فی شهر شعبان المعظم توشقان بیل سنه ۱۳۳۳، خرداد و تیر ۱۲۹۴ ه. ش» که توشقان یا به ترکی دوشان به معنی خرگوش و از صورت‌های فلکی است.

مهندس واهانیان تأکید کرد: فتوکپی رنگی سند را که از روی اصل سند تهیه شده بود، به شعبه سازمان اسناد ملی گیلان اهدا کردم و هنوز در این مرکز موجود است، اصل سند در آمریکا و نزد خاندان پورعباس می‌باشد. اگر این خانه در سال ۱۲۸۵ ه. ش ساخته شده باشد و عمارت در سال ۱۲۹۴ ه. ش به برادران اخوان فروخته شده باشد، می‌توان نتیجه گرفت خلیل رفیع خود در عمارتی که ساخته بود؛ ۹ سالگی زندگی کرده است.

پس از فروش این خانه به برادران اخوان، این عمارت باشکوه به عمارت اخوان معروف می‌شود. اما برادران اخوان که بودند که این عمارت زیبا را خریدند؟ سه برادر به نام خانوادگی اخوان مشترکاً خانه را از خلیل رفیع - که در آن زمان شهردار

رشت بود- می خرد و چند سال بعد زین العابدین سهم دو برادر دیگر را خریده و عمارت به تمامی به نام زین العابدین اخوان می شود. مرحوم زین العابدین اخوان در سال ۱۳۱۰ رئیس اتاق تجارت رشت بود. زین العابدین تنها یک دختر داشت که خانه به دخترش بانو عدرا اخوان (متولد ۱۲۸۹ه. ش و وفات ۱۳۶۵ ه. ش) می رسد که زوجه حاج رضا پورعباس شده بود. پورعباس نمایندگی انحصاری چندین شرکت از جمله مرسدس بنز و شرکت مریخ را بر عهده داشت. هم اینک عکس هر دو مرحوم زین العابدین اخوان و حاج رضا پورعباس (داماد اخوان) در مدخل ورودی عمارت در طرفین طاقچه های سرسرا موجود است.

پشت قاب عکس مرحوم اخوان این عبارت با جوهر مشکی نوشته شده است: «حاج زین العابدین اخوان تولد: ۱۲۵۶ ه. ش فوت: ۱۳۴۱ ه. ش تاجر و رئیس اتاق تجارت رشت مرحوم اخوان این بنا را تابستان ۱۲۹۴ ش از شریعتمدار رفیع خریداری نموده است.»

واهانیان عمارتی را مرمت کرده که بنا به گفته خودش تا ۵۰ سال دیگر نیز از گزند باران و رطوبت در امان است. او کف ها را تراشیده و تعویض کرده و سفال نو بر سقف انداخته است. برف سنگین ۱۳۸۳ نشان داد که واهانیان چقدر در کار خود دقیق و متعهد بوده است. در آن سال سقف بسیاری از ساختمان های جدید هم فرو می ریزد اما عمارت حاج رفیع استوار و پابرجا هنوز باقی است. در تالار شورا که قدم بزنی، نقاشی هایی موسوم به سبک لندن دست نخورده باقی مانده و واهانیان حتی بخاری چدنی یکی از سالن ها را هم که از روسیه آورده بود؛ به همان شکل و شمایل بازسازی می کند. گویا هنوز هیزم های این بخاری چدنی، کل عمارت را گرم نگه داشته است. هنوز بوی ماهی شور از خم های بزرگ حیاط پشتی که خدمه ها در آن زندگی می کردند به مشام می رسد، اما امروز خمره بزرگ ماهی شور در حیاط جلویی در کنار حوض خودنمایی می کند. پوشش گیاهی حیاط نیز بیشتر از روسیه آورده شده است. مهندس واهانیان سنگ فرش حیاط را نیز دست نخورده باقی گذاشته است برعکس عمارت ابریشمی که بتن جای سنگفرش را گرفته است، وقتی روی سنگفرش حیاط این عمارت باشکوه قدم می زنی صدای تاریخ به گوش می رسد.

خانه های چوبی و زگالی

خانه های گلی شمالی نمونه های بی مانند تاریخی هستند، آنها محیطی آرام و دور از دغدغه زندگی شهری دارند، برای آنهایی که رویای زندگی در طبیعت را دارند بینظیر میباشد. تا اواخر قرن "۲۰" تمام خانه های روستایی گیلان خونه گلی، زگالی و دارور چین بودند، ساخت و نگهداری این خانه ها مشکل بود، و به مرور با گذشت به سبب گرانی چوب و استاد بنا و نجاربسیار گرانتر تمام می شد.

این خانه ها، بخاطر ساختاری از گل و چوب و پوشال و سفال، در آنها عایق بندی کاملاً رعایت شده بود. با داشتن سبک معماری در تابستان ها خنک و در زمستان گرم بود، همچنین حرارت مرکزی (اجاق هیزمی=کله) داشت، که از هیزم و ذغال بود، یعنی کنترل انرژی رعایت شده بود.

چار چوب و اسکلت این خانه ها معمولاً از ستون های قطور درختان راش، شمشاد و بقیه نظیر شاقوز (شب خُس) است، و در چهار دیواری آن از جست های بلند و باریک درخت انجیلی، که دارای چوب سخت و مقاومی است استفاده می شود. جست های مزبور را در اصطلاح محلی شوش می نامند، آنها را به فواصل مساوی در حدود چهار انگشت نصب می کنند. شوش را معمولاً با پوست شاخه های درخت لرک که دارای الیاف محکمی است، به اسکلت بنا وصل می کنند. پس از آنکه ساختن کلی اسکلت و نصب درب و پنجره و روزنه های لازم تمام شد، فواصل شوش ها را با گل پر و مسدود می سازند، و بدین طریق دیواری عایق ایجاد می کنند.

بام این خانه ها با کلش برنج و گندم و علف هایی به نام گالی پوشیده می شود، شیب بام را حتی المقدور زیاد می گیرند تا به طرف بیرون (اصطلاح گیلکی چچل دُم= چکه انداز) هدایت می نمودند، تا باران های شدید و مداوم شمال به درون خانه نفوذ نکند.

خانه میرزا کوچک خان

به سنه ی ۱۲۵۷ هجری شمسی، یونس استاد سرایی که بعدها به میرزا کوچک خان نام بردار شد، در یکی از خانه های رشت متولد شد. خانه ی اجدادی میرزا بزرگ، پدر یونس، اکنون میزبان گردشگران بیشماری از سرتاسر ایران و جهان است؛ نخستین چیزی که توجه را در بدو ورود به زادگاه میرزا به خود جلب می کند آن جمله ی معروف میرزاست که روی دیوار خانه نوشته شده: " من استقلال ایران را خواهانم و بقای اعتبارات کشور را طالبم." این بنا به مساحت ۳۰۰ متر مربع شامل دو طبقه است که هر طبقه چهار اتاق، ایوان و دو پلکان در دو طرف خانه برای ورود به ایوان و اتاق های طبقه بالا دارد و در حال حاضر شهرداری رشت مالک اصلی آن است. طبقه پایین نمایشگاهی دائمی از کتب مربوط به تاریخ گیلان و نهضت جنگل را در خود جای داده و طبقه بالا اتاق های محل زندگی خانواده استادسرای می مانند آنچه در قدیم وجود داشته بازسازی شده است. در گوشه و کنار خانه هم روی دیوارها عکس ها و اسنادی از دوران مبارزات نهضت جنگل نصب شده است.

خانه سمیعی ها در رشت

خانه سمیعی ها واقع در محله ساغریسازان، یکی از قدیمی‌ترین خانه‌های تاریخی رشت است که قدمت آن به دوره قاجار برمی‌گردد. البته خانه سمیعی ها محدود به یک منزل مسکونی نیست، بلکه مجموعه‌ای از خانه‌ها بود که متاسفانه در گذر زمان تخریب شد، اما خانه‌ای که اکنون بجامانده متعلق به رحمت سمیعی است.

این خانه را میرزا محمدعلی خان رحمت‌آبادی فرزند میرزا فتحعلیان از نوادگان حاج سمیع حدود دویست سال قبل ساخت. میرزا محمدعلی خان رحمت‌آبادی، اولین نماینده رشت در مجلس شورای ملی بود. فرزند او غلامرضا رحمت سمیعی معروف به تالش خان که چند دوره نماینده مجلس شورای ملی بود، بعدها در این خانه زندگی کرد. او اگرچه از ملاکین بزرگ زمان خودش بود، اما از بنیان جمعیت نشر فرهنگ و معارف و کتابخانه ملی رشت هم بود.

خانه رحمت سمیعی، دو طبقه است و برای این‌که از گزند رطوبت در امان بماند، روی یک سکو قرار گرفته است. معماری ساختمان سمیعی مبتنی بر الگوی خانه‌های زمان قاجار است. نمای قرینه ساختمان به دلیل پیروی از همین الگوست.

متاسفانه در سال‌های گذشته نهادهای مختلف نسبت به سرنوشت ساختمان‌های تاریخی در رشت کم‌توجه بوده‌اند. اگرچه مشکلات مالی در این کم‌توجهی نقش داشته و نمی‌توان آن را نادیده گرفت، اما آیندگان چنین عذری را از ما در مورد تخریب بناهای تاریخی نخواهند پذیرفت، همچنان که ما چنین بهانه‌ای را از گذشتگان نپذیرفته‌ایم.

خانه رحمت سمیعی به عنوان قدیمی‌ترین خانه رشت، جزو سرمایه‌های فرهنگی و تاریخی این شهر است. فارغ از این، خانه سمیعی نشانه‌ای از حیات خاندانی بزرگ و افتخارآفرین رشت است که در حافظه تاریخی شهروندان رشت جایگاه قابل احترامی یافته‌اند. خانه رحمت سمیعی در سال ۱۳۸۳ به عنوان یکی از آثار ملی ثبت شده است اما سابقه نه چندان قابل قبول مسوولان در قبال چنین آثاری باعث شده که ساکن امروز این خانه، فتحعلی رحمت سمیعی نسبت به پیشنهادهای مختلف برای بازسازی و نگهداری این بنای تاریخی به دیده تردید بنگرند.

با این حال، با احترام به تلاش‌های اداره کل میراث فرهنگی، خوشبختانه شورای شهر و شهرداری رشت با زنده سازی این بنای ارزشمند تاریخی را در قالب پروژه بزرگ بازآفرینی شهر رشت، در دستور کار قرار داده و برای آن ردیف بودجه تعریف شده است.

خانه سردار امجد (ضرغام السلطنه) - محل سکونت رامبد - تالش

"کاخ اطاقسرا" یا کاخ زمستانی نصرت الله خان سردار امجد، از مهمترین بناهای حکومتی گیلان در شهر تالش (هشتپر) به شمار می رود و خانه‌ای آجرین و عظیم است که نظیر آن در گیلان دیده نشده. سبک بنا، هلال طاق‌های درگاه‌ها و سر درهای آن در گیلان بی‌نظیر است. بنابر روایت منابع محلی احداث و تکمیل این بنا ۲۵ سال به طول انجامیده است. سنگ‌های بکار رفته در بنا از ارتفاعات بیلاقی تالش به این مکان آورده شده‌اند و استادان معمار و کارگران زیادی بطور روزانه در ساخت این بنا مشغول به کار بوده‌اند. این عمارت که در ابتدا بنا به محل استقرار، اطاقسرا نامیده می‌شد، اکنون در ضلع غربی میدان اصلی شهر تالش (هشتپر) واقع گردیده است. این بنای آجری با نمای بیرونی آبی رنگ و به همراه طاق‌نماها و درگاه‌های هلالی توجه هر رهگذری را به خود جلب می‌کند. طبقه اول این بنا، دارای دو درب ورودی بزرگ در شمال و جنوب است که قرینه بصورت چهار پنجره بزرگ در طبقه دوم نیز در چهار جهت تکرار شده است. طبقه سوم دارای چهار کلاه فرنگی با پنجره‌های بادگیر است. این بنا در جریان شورش‌های محلی مردم تالش در دوره انقلاب مشروطه به آتش کشیده شد و به مدت ۶۰ سال بصورت متروکه باقی ماند. تا اینکه در اوایل دهه ۱۳۵۰ خورشیدی مورد بازسازی قرار گرفت و این ساختمان و محوطه بزرگ پیرامون آن به جمعیت شیر و خورشید سرخ ایران (هلال احمر بعدی) واگذار شد. این بنا پس از انقلاب در اختیار نیروهای بسیج قرار گرفته بود که به گفته مدیر پایگاه پژوهشی تالش اکنون با ریزنی‌های انجام گرفته به سازمان میراث فرهنگی و گردشگری تحویل داده و برای تبدیل آن به موزه تاریخی و مردم‌شناسی تالش، تلاش می‌شود.

کاخ بیلاقی ضرغام السلطنه (سردار امجد) در روستای باستانی و بیلاقی «آق اولر» در ۳۵ کیلومتری غرب شهرستان تالش واقع شده. این روستا در ارتفاع ۱۱۰۰ متری از سطح دریای آزاد با طبیعتی بکر و دست نخورده، دره‌های عمیق، مراتع وسیع و سرسبز، کوه‌های بلند برافراشته و چشمه‌های زلال و پر آب معدنی از جایگاه ممتازی برخوردار است. دیوار خانه‌های روستایی آق اولر اغلب به رنگ سفید است و پنجره‌های آن به رنگ آبی رنگ آمیزی شده و بام خانه‌ها گاه با سفال قرمز و گاه با تخته‌های حاصل از چوب‌های جنگلی که در اصطلاح محلی به آن‌ها "لت" می‌گویند، پوشش داده شده است. گورستان‌های باستانی منطقه آق اولر که در سال‌های اخیر از دل خاک سر بر آورده‌اند، شناسنامه قوی و معتبری برای این منطقه محسوب می‌شوند. این گورستانها متعلق به نیمه دوم هزاره دوم قبل از میلاد می‌باشد و آثار مختلفی خان نشین که محل استقرار ۱۰: مانند ابزار آلات زندگی روز مره، سلاح‌های جعمارت تابستانی از سه قسمت تشکیل می‌شد که عبارتند از خان و خاندان و نزدیکانش بود. ۲. قراول خانه که محل استقرار نظامیان بود. ۳. اصطبل کاخ مزبور در دوران اوج نهضت مشروطیت به دست مشروطه طلبان به آتش کشیده شد و بازسازی آن توسط سازمان جهانگردی و میراث فرهنگی استان گیلان از مدتی پیش آغاز شده است. این نگی، وسائل . . . عمارت هم اکنون در حال مرمت است و بعنوان پایگاه سازمان میراث فرهنگی و گردشگری منطقه در نظر گرفته شده است تزئین و زینت و... از آنها یافت شده است.

خانه ابریشمی رشت

خانه ابریشمی رشت در ضلع جنوب شرقی میدان صیقلان و در انتهای کوچه شاعری جای دارد. بافت پیرامونی این خانه از جلوه ای نسبتاً سنتی و تاریخی برخوردار است. ارتباط خانه مزبور با خیابان های اصلی شهر پس از گذر از معابر پر پیچ و خم و کوچه های باریک صورت می پذیرد. خانه ابریشمی یکی از ارزشمندترین ابنیه مسکونی متعلق به عصر قاجار است که در شهر رشت قرار دارد. این بنا اثری به جا مانده از خانواده حاج میر اسماعیل حاکمی از اهالی پیر بازار رشت است. وی در زمان ناصرالدین شاه قاجار سمت کلانتری شهر رشت را داشته و به همین جهت به حاج حاکم معروف شده بود. بانی این خانه به قولی حاج حاکم معروف شده بود. و به قولی حاج قاسم پسر کهنتر حاج حاکم بوده است که معروف به عالی جناب حاج میرقاسم پیرب ازاری بوده است. این خانه در سال ۱۳۱۸ هجری شمسی توسط حاج میرزا احمد ابریشمی از ورثه حاج میر قاسم خریداری گردید.

ورودی اصلی و قدیمی خانه ابریشمی از جبهه جنوبی است که با درب چوبی دو لنگه به هشتی و از آنجا به حیاط خانه ارتباط دارد. محوطه، با دیوارهای آجری قرمز، به ارتفاع ۵ متر که با آهک بند کشی شده، محصور است.

مساحت محوطه و بنا تقریباً ۲۰۰۰ متر مربع و مساحت زیر بنا ۶۵۰ متر مربع می باشد. بنای اصلی، دو طبقه بوده و هر طبقه ۸ اتاق دارد. اتاقک های همکف ساده بوده و هیچ گونه تزیینی ندارد. از ۸ اتاق طبقه بالا، دو اتاق، یکی چینی خانه و بعدی، تالار آئینه با آینه کاری های دقیق و ظریف است که کنار هم قرار گرفته اند. دو اتاق با گچبری گل و بوته و قاب بندی برجسته سقف و بدنه آراسته شده و چهار اتاق دیگر ساده بوده و تزیینی ندارد.

در تالار چینی خانه ظروفی منقوش به نقش گل و مرغ، در دوایری که با گچ بری ها احاطه شده، تزیینات بی شمار سقف، گیلویی ها، طاق ها، طاقچه ها و سردرها به همراه گچ بری های ظریفی در اطراف پیش بخاری این بنای مسکونی را در ردیف زیباترین منازل دوره قاجاریه قرار داده است.

خانه ابریشمی در سال ۱۳۷۹ هجری شمسی به شماره ۳۳۶۵ در آثار ملی ایران به ثبت رسیده است.

